

# Demographic factors as determinants of national power

Oleg Kachan

Political Science Department, Lviv Polytechnic National University, 12, S. Bandera Str., Lviv, UKRAINE,  
E-mail: sheriff@ua.fm

Demography is being called "the hidden pulse of history"; ever since Thucydides, historians have observed that the rise and fall of civilizations are closely linked to demographic trends.

Quite a few scholars of the late Middle Ages and early modern period paid attention to the role of population size as a determinant of states' power. During the 19 – first third of the 20 century demographic factors have found – to different extents – a consideration in the works of classical geopolitical scientists – F. Ratzel, V. de la Blache, A. Mahan, R. Kjellén and other. The policies of a number of states – France, Germany and USSR – directed at the stimulation of birth rates for the purposes of future conscript pools increase, are indicative of the importance of population size parameter.

According to B. Nichiporuk of RAND Corp., during the second half of 20 century, one can single out a range of approaches to the connection between demographic factors and national power.

Classic static paradigm, the most typical for late 1940-s and early 1970s, considers the population size and density as the two independent variables determining – along with other, non-demographic variables - the state's power and influence on the international scene.

As per human capital paradigm, that have arisen in 1960-s, the quality and skill level of a labor force is the most important demographic variable influencing the national power. According to one of the interpretations, human capital could be defined by the formula:  $\text{Population} \times \text{Education} \times \text{Health}$ .

Within the framework of dynamic paradigm, that was adopted in the 1980s and 1990s and is still gaining popularity, demographic factors are not being reckoned as determinants of national power potential; instead of this the changes in the composition and size of population serve as catalysts and shapers of political instability and armed conflict.

# Демографічні фактори як детермінанти національної могутності

Олег Качан

Кафедра політології, Національний університет "Львівська політехніка", УКРАЇНА, м.Львів, вул.С.Бандери, 12,  
E-mail: sheriff@ua.fm

*У роботі аналізується еволюція поглядів на демографічні фактори як детермінанти національної могутності. Розглядаються сучасні підходи до визначення впливу чинників демографії на силу держав.*

Ключові слова – демографічні фактори, національна могутність, геополітика, політична демографія.

## I. Вступ

Демографію називають "прихованим пульсом історії"; як висловився відомий суспільствознавець О. Конт, "демографія – це доля". Вже віддавна демографічні фактори небезпідставно вважаються важливою детермінантою розвитку держав, важливим складником їхньої національної могутності.

## II. Еволюція поглядів на зв'язок демографічних факторів та національної могутності: від Древнього світу до 2-ї світової

Ще з часів Фукідида історики помітили, що підйом і падіння цивілізацій близько пов'язані з демографічними тенденціями [6, с. 13]. Європейські теоретики-меркантилісти 16-17 ст. радили монархам свого часу примножувати силу і багатство своїх королівств сприяючи збільшенню народжуваності і стримуючи еміграцію своїх підданих [3, с. 720]. З ними був згідний король Пруссії Фредерік Великий, за яким "кількість людей визначає багатство держав" [8, с. 13].

Протягом 19 – першої половини 20 ст. чимало науковців присвятили увагу, відводячи їм вагоме значення, розгляду демографічних факторів, передовсім, фактору чисельності населення, у своїх дослідженнях могутності та перспектив держав: Ф. Ратцель, В. де ла Блаш, А. Мехен, Р. Челлен, Н. Спикмен та інші [1, с. 127-128]. Значення чисельності населення як фактору могутності стало яскраво очевидним у 19 ст. на прикладі Франко-Пруського протистояння. Як наслідок нищівної поразки у війні 1870-х, французькі еліти починають тлумачити військові та економічні невдачі своєї країни – як вони це описували – катастрофічним дисбалансом між низькою народжуваністю у Франції та швидким демографічним зростанням Німеччини [3, с. 724].

Дані побоювання у французів повторилися і після 1-ї світової війни. Аналогічно, протягом 1930-х нацистська Німеччина та СРСР прийняли політики, спрямовані на підняття народжуваності з огляду на очевидні військові та стратегічні причини [3, с. 724].

### III. Вплив чинників демографії на силу держав: парадигми періоду після 2-ї світової війни

Протягом 2-ї половини 20 століття можна, за класифікацією вченого із RAND Б. Нічіпорука прослідкувати наступну еволюцію поглядів на зв'язок демографічних факторів та національної могутності:

**1. Класична статична парадигма:** кінець 1940-х – початок 1970-х. Розмір населення і його густота – дві незалежні змінні у структурі складових могутності і впливовості в міжнародній системі [6, с. 15].

Як писав представник школи реалізму Г. Моргентау, "хоча по кількості населення держав не можна прямо порівнювати їхню силу, залишається в силі правило, що жодна країна не може залишатись чи стати першою потугою на планеті, не належачи до найбільш населених країн" [2, с. 64]. Політолог А. Органскі, який виділяв три детермінанти сили: населення, економічний розвиток і майстерність та ефективність уряду, дійшов виснову, що "розмір населення є найбільш важливою детермінантою національної могутності. Із нею, нестача інших детермінант сили може бути подолана. Без неї, статус великої держави є неможливим" [4, с. 80].

Для низки реалістів прихід ядерної сили несуттєво вплинув на зв'язок між населенням і національною могутністю, адже навіть в умовах ядерного конфлікту населення залишиться критичним елементом могутності, лише у формі техніків і науковців замість піхотинців; солдати потребуватимуться також для окупацій після того, як відбудуться бомбардування [2, с. 64-65]. Даний підхід ілюструється думкою М. Цзедуна, який у розпал Холодної війни заявляв, що величезна демографічна перевага Китаю означає, що країна зможе пережити ядерний конфлікт: у разі втрати 300 мільйонів, залишиться інших 300 мільйонів [5, с. 96]. Тому навіть за наявності ядерних озброєнь провідні сили Холодної війни утримували велику кількість солдатів, як, для наприкладу, СРСР і Китай вздовж своїх кордонів.

**2. Парадигма "людського капіталу"**, що виникла в 1960-х, вважає найважливішим демографічним параметром в системі складових національної могутності якість та рівень кваліфікації трудових ресурсів [7, с. 8]. За одним із трактувань, "людський капітал" пропонується визначати формулою: Населення <sup>x</sup> Освіта <sup>x</sup> Здоров'я.

Дотичним до даної парадигми є поняття "ефективного населення", введене у науковий обіг вищезгаданим А. Органскі з колегами, – тобто тієї частини населення, що найбільш прямо впливає на досягнення національних цілей. І тому національна могутність залежить від змін у цій категорії, а не у всьому населенні [2, с. 65-66].

В рамках парадигми людського капіталу наголос ставиться на інтелектуальному аспекті демографічних ресурсів, що став особливо важливим із трансформацією індустріальних суспільств у постіндустріальні (інформаційні), невпинним набиранням ваги

інформаційних протиборств та поступовим переміщенням геостратегії із геоекономіки та геополітики – у когнітивну площину.

**3. Динамічна парадигма:** утвердилась у 1980-90-х рр. Прихильники динамічної парадигми не вбачають демографічні фактори детермінантами потенціалу національної могутності, натомість вони вважають зміни в структурі і чисельності населення каталізаторами і генераторами політичної нестабільності і збройних конфліктів [7, с. 6].

Прихильники даної парадигми розглядають такі демографічні фактори ризику, актуалізовані триваючими глобалізаційними процесами, як масові міграції, демографічний тиск і виснаження ресурсів, потоки біженців, етнічні конфлікти, невпорядковану урбанізацію, гендерний дисбаланс, молодіжні балджі (явище високої частки молоді у структурі населення).

### Висновок

Надзвичайно багатоаспектні за своїм впливом, фактори демографії належать до найбільш вагомих детермінант національної могутності держав, що знайшло своє відображення у поглядах численних науковців. Зростання ролі інтелектуального аспекту демографічних ресурсів та оцінки значення факторів демографії у формуванні політичної нестабільності та збройних конфліктів – важливі тенденції сучасності.

### Література

- [1] Качан О. Демографічні фактори в геополітичних концепціях та теоріях / Олег Качан // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Серія: Державне управління. Політологія. – 2009. – Випуск 112, Том 125. – С. 127-130.
- [2] Demography and national security / [Teitelbaum M.S., Goldstone J.A., Krebs R.R. et al.]; edited by Weiner M. and Russell S.S. – New York: Berghahn Books, 2001. – 345 p.
- [3] Handbook of Population / [Waite L. J., Riley N.E., Teitelbaum M.S. et al.]; edited by Dudley L. Poston and Michael Micklin. – New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 2005. – 931 p.
- [4] Jackson R. The graying of the great powers: demography and geopolitics in the 21st century / R. Jackson, N. Howe. – Washington: Center for Strategic & International Studies, 2008. – 224 p.
- [5] Libicki M. Global demographic change and its implications for military power / Martin C. Libicki, Howard J. Shatz, Julie E. Taylor. – Santa Monica, Ca. : RAND, 2011. – 170 p.
- [6] Long-term global demographic trends: reshaping the geopolitical landscape. – Washington: Central Intelligence Agency, 2001. – 100 p.
- [7] Nichiporuk B. The Security Dynamics of Demographic Factors / Brian Nichiporuk. – Santa Monica, Ca. : RAND, 2000. – 76 p.
- [8] Weiner M., Teitelbaum M.S. Political demography, demographic engineering / Myron Weiner and Michael S. Teitelbaum. - New York ; Oxford : Berghahn, 2001. - xii, 148 p.